

UDK 130.2; IRSTI 13.17.26
<https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.033>**G.T. TELEBAEV¹, S.M. ARALBAY²**¹*Professör, Doktor, L.N. Gumilev Avrasiya Milli Üniversitesi
(Kazakistan, Nur-Sultan)*²*PhD doktora öğrencisi, L.N. Gumilev Avrasiya Milli Üniversitesi
(Kazakistan, Nur-Sultan), e-mail: saken_aralbai@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-4714-4744>*

KÜLTÜR OLGUSUNDAKİ BİLGİ VE BİLİM SORUNLARI

Kültür, toplumda çok yüksek bir yere sahiptir. Sosyal normlar ve yasalar, sosyal ilişkileri olabildiğince düzenleyebilse de, gerçek bir kültüre dayanan bireylerin davranışını tam olarak şekillendiremez. Herhangi bir bireyi, içinde yaşadığı çevrenin, toplumun bir ürünü olarak tanımlarsak, o toplumda ve çevrede meydana gelen kültürel değerlerin, özellikle etnokültürel değerlerin etkisini görürüz. Bununla birlikte, modern bilimin hızla gelişmesi, küreselleşme sürecinin etkisi kültürel değerlere, özellikle etnokültürel değerlere odaklanma ihtiyacını engellemek için ve onların içeriğine bakarak yeniden yapılandırmak için çeşitli engeller yaratmaktadır.

Yazarlar, bu konunun araştırılmasında kendi bakış açısını öne çıkararak, bilgi ve bilmin ilişkisine ve özelliğine odaklanmaktadır. Bilgi kavramını kültürel açıdan tahlil etmekte, bilmin temeli olarak görmekte ve bilmin temel amaçlarını tanımlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Bilim, Kültür, Milli Kod, Soyut Düşünce, Somut Düşünce.

Ғ.Т. Телебаев¹, С.М. Аралбай²¹*философия ғылымдарының докторы, профессор
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
(Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.)*²*PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
(Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.), e-mail: saken_aralbai@mail.ru*

Мәдениет феноменіндегі білім мен ғылым мәселелері

Мәдениеттің қоғам өміріндегі алар орны өте жоғары. Қоғамдық нормалар мен заңдар әлеуметтік қатынасты мүмкіндігінше реттей алғанымен, шынайы мәдениетке негізделген индивидтің мінез-құлқын толыққанды қалыптастыра алмайды. Кез келген индивид өзі өмір сүріп отырған ортаның, қоғамның өнімі деп анықтасақ, сол ортаға өз ықпалын тигізіп отырған мәдени құндылықтардың, оның ішінде этномәдени құндылықтардың ықпалы ерекше екендігін көреміз. Дегенмен, қазіргі ғылымның қарқынды дамуы, жаһандану үдерісінің ықпалы мәдени құндылықтарға, әсіресе этномәдени құндылықтарға деген қажеттіліктерді тежеуге, олардың мазмұнына үніліп қайта жаңғыртуға әр түрлі кедергілер тудыруда.

***Bize doğru alıntı yapınız:**

Telebaev G.T., Aralbay S.M. Kültür Olgusundaki Bilgi ve Bilim Sorunları // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2020. – №4 (118). – Б. 19–30. <https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.033>

***Cite us correctly:**

Telebaev G.T., Aralbay S.M. Kültür Olgusundaki Bilgi ve Bilim Sorunları [Problems of Knowledge and Science in the Phenomenon of Culture] // *Iasayı ünversitetiniñ habarshysy*. – 2020. – №4 (118). – Б. 19–30. <https://doi.org/10.47526/2020/2664-0686.033>

Авторлар осы мәселені зерттеуде өз ойларын ұсына отырып, білім мен ғылымның өзара байланысы мен ерекшелігіне тоқталады. Білім ұғымын мәдениеттану тұрғысынан талдай отырып, ғылымның іргетасы ретінде қарастырады. Ғылымға қойылатын басты талаптарды анықтайды.

Кілт сөздер: білім, ғылым, мәдениет, ұлттық код, абстрактылы ойлану, нақты ойлану.

G.T. Telebayev¹, S.M. Aralbay²

¹Doctor of Philosophical Sciences, Professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan, Nur-Sultan)

*²PhD Doctoral Student, L.N. Gumilyov Eurasian National University
(Kazakhstan, Nur-Sultan), e-mail: saken_aralbai@mail.ru*

Problems of Knowledge and Science in the Phenomenon of Culture

Culture plays a very important role in society. Social norms and laws cannot fully form the behavior of an individual based on real culture, although they are able to regulate social relations if possible. Any individual is a product of his or her living environment, society and it can be determined that cultural values, including ethno-cultural values, have a special influence on this environment. However, the intensive development of modern science, the influence of globalization processes creates various obstacles to contain the needs for cultural values, especially ethno-cultural values, their content and modernization.

The authors offer his point of view in the study of this problem, pay special attention to the relationship and the specifics of knowledge and science. They analyze the concept of knowledge from the point of view of cultural scientists and consider it as the foundation of science, and also define the basic requirements for science.

Keywords: knowledge, science, culture, national code, abstract thinking, concrete thinking.

Г.Т. Телебаев¹, С.М. Аралбай²

¹доктор философских наук, профессор

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Нур-Султан)*

*²PhD докторант, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
(Казахстан, г. Нур-Султан), e-mail: saken_aralbai@mail.ru*

Проблемы знаний и науки в феномене культуры

Культура играет очень важную роль в жизни общества. Общественные нормы и законы не могут в полной мере формировать поведение индивида, основанное на реальной культуре, хотя они способны по возможности регулировать социальные отношения. Любой индивид является продуктом среды его проживания, общества, и можно определить, что культурные ценности, в том числе этнокультурные ценности оказывают особое влияние на эту среду. Однако интенсивное развитие современной науки, влияние процессов глобализации создают различные препятствия для сдерживания потребностей в культурных ценностях, особенно этнокультурных ценностях, их содержания и модернизации.

Авторы предлагают свою точку зрения в исследовании этой проблемы, особое внимание уделяют на взаимосвязи и специфике знания и науки. Анализируют понятие знания с точки зрения культурологии и рассматривают его как фундамент науки. Определяют основные требования к науке.

Ключевые слова: знание, наука, культура, национальный код, абстрактное мышление, конкретное мышление.

Giriş

Bir toplum medeniyet için ne kadar çok çaba gösterirse, ona bağlı kültür kendi gerçek içeriğini tanımlamaya başlar. Kültür, derin kökleri olan karmaşık bir kavramdır. İnsan fitratının değişimiyle kültür de bununla irtibatlı olarak değişkenlik gösterir. Evrimsel gelişim yolu, insan ve toplumun fitratını tam olarak anlamak için bilim gücünün ötesinde bir çıkmaza yol açmıştır.

Kültür bilmi, insan ve toplumun varlığı üzerine yapılan çalışmalarda kendi tanımlarını ve görüşlerini önermiştir. Fakat insan ve toplum arasındaki sosyal ilişkiler ilerledikçe onların kültürel değerleri de değişebilmektedir. Aynı zamanda, kültürün içeriğini, insan ve toplum arasındaki rolünü belirleyen tanımlar ve görüşler de kendi anlamını yitirmeye başlamaktadır.

Sosyologlar, kültürün insan ve sosyal yaşamdaki özel yerin kabul etmekte birlikte, onların, kültürün özü hakkındaki görüşleri ikiye ayrılmıştır. Birinci grup, herhangi bir toplumun, çevrenin coğrafi özellikleri ile onların yaşam aktiviteleri ve elverişli meslekleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan, diğerlerinde tekrarlanmayan ve o çevrenin tam teşekküllü varlığını sağlayacak birkültürün olacağını söylerken, ikinci gruptakiler, kültürün bariz bir tarzda evrimsel tarihi bir gelişime gösterdiğini, bir düzenlemeye götürdüğünü ve bazı kültürleri medeniyete ulaştırmak için gerçek bir standart aradığını ileri sürmektedirler. Bu grubun arasında modern kültürün standardı olarak Avrupa kültürünü benimseyenler de vardır.

Elbette, hakikata ulaşmada karşıt görüşlerin varlığı doğru olarak kabul edilebilir. Ancak, bu makalede dile getirilen temel konu, bilimin tek taraflılığıdır. Genel olarak, herhangi bir bilimin doğası, gerçek bir düşünce biçimiyle belirli gerçeklere ve argümanlara dayanmaktadır. Kültürün özünün keşfindeki tüm çelişkiler burada yatıyordu. Çünkü herhangi bir kültür kendi kökenini bilimden değil, aksine bilgiden alır. Kendi etrafındaki çevreyi bilmek, yansıma şeklinde belirli seviyedeki bir bilgi tabanını oluşturur. Bu nedenle, bilginin temeli gerçek bir düşünme biçimi değil, soyut bir biçimdir.

Tek başına bilim, bilgiye dayalı bir kültürün özünü her zaman ortaya koyamaz. Çünkü bilgi tam olarak kültürün ta kendisi ise, bilim sadece çeşitli görüşlere, yöntemlere ve somut gerçeklere dayanan herhangi bir öznenin konumudur. Öznenin kültürün içeriğine odaklanabilmesi için, her şeyden önce, o kültürle ilgili bilgileri tam olarak ele almak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, tek başına bilim kültür hakkında tam tanımları hiçbir zaman veremez, dolayısıyla arada sıkışık kalmaktadır.

Bilginin içeriği bilime rağmen çok daha zengindir. Bilgi ile bazı toplumların kültürel değerlerini şekillendirmede büyük adımlar attığını görebiliriz. Bunlardan biri, insan özüne dair göçebe kültür felsefesi ile, onların doğakanunlarını mükemmel bir şekilde bilmesi ve ekoloji hakkındaki ileri düşünceleri şaşırtıcıdır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak, bilim, ancak bilgiyi temel alarak kullandığında ve soyut bir düşünce biçimini uyguladığında, kültürün gerçek mahiyetini anlamada büyük adımlar atabilir.

Yöntem Bilgisi

Kültür kavramının özünü ortaya çıkarmada tarihsel süreklilik yöntemini kullanarak kültürel değerlerin oluşumu ve gelişiminin dinamikleri incelenmiştir. Kültürel değerlerin yaşayabilirliği, onların her zaman sürekli talepleri ile belirlenir. Bu açıdan bakıldığında, göçebe kültürün değerlerini oluşturan unsurlar, modern toplumun ihtiyaçları ile bağlantılı olmalıdır. Göçebe kültürün tüm manevi zenginliği, asırlar boyu topladığı bilgilerinde yatmaktadır. Bu bilginin elde edilmesinde ve modern bilimle yakın ilişkisinde, soyut düşünce biçiminden gerçek düşünme biçimine geçme yönteminin aksine, gerçek düşünme biçiminden soyut düşünce biçimine geçiş yöntemi kullanılmalıdır.

Ana Bölüm

Kültürün tanımı her ne kadar çok ve içerik açısından felsefi yönden zengin olursa olsun, insanlık için onun en önemli hizmeti ilk baştan belli idi, yani kültür, insanlığı medeniyete

götürmenin en iyi yollarından biridir. Böyle olmasına rağmen kültürün içeriğini kavradığımızda, onu insanlığın ana değerlerinin yaşamasına dahil ederek günümüze kadar hala sadece bir formalite şeklinde kaldığını görebiliriz. Dünya tarihine baktığımızda, dünyada kültür ve medeniyetin ilk safhalarına girerek, başkalarına örnek olan toplumların, kültürün medeniyete götüren tek yol olduğunu kabul ederler, amakültürün sınırları aştığını kötülük, kibir ve insan doğasına tamamen aykırı bir şekilde hareket ettiklerigörülür. İnsan olarak, ortak bir amacı ve ortak bir ilgisi olan herhangi birproblemi birlikte çözmek yerine, birbirleri için mantıklı olmayan, korkunç problemler yarattılar. Milletlere ve dinlere ayrıldılar, zaman zaman bunları bahane ederek birbirlerini acımasızca öldürdüler. Aslında, akılı-vidanı olan insan, yaşamın anlamını, toplumun sorunlarını, kültür, bilgi, bilim ve tüm insanlık için ortak kültürel değerler aracılığıyla çözebilir veya hafifletebilirdi, yani Şakarım Kudaiberdioğlu'nun sözüyle «insan, öbür dünyayı beklemeden bu dünyada cennet yaratılabilirdi» [1]. Ancak insanoğlu kültürün, toplumda değerini, gücünübilmesine ve hissetmesine rağmen,insan olarak beklentilerini karşılayamamıştır. Daha ilerye gitmeden, bilimin gücünü tamamen kabul ettirdiği 20. yüzyılda bile meydana gelen ikinci dünya savaşını ve onun masum kurbanlarını misal olarak gösterebiliriz.

Toplumun gelişimi çok karmaşık bir süreçtir. Fakat toplumla birlikte, kültürün tek bir alan gelişmesi doğal bir fenomen değildir. Bazen bir toplum, belirli bir siyasi ideolojinin ötesine geçemedi, sadece kafa karıştırıcı ve yalan sloganlarla sınırlı bir sistem yaşayabilir. Örnek olarak, Sovyet Hükümeti idaresindeki Kazak halkının kaderi gösterilebilir. Komünist ideolojiye dayanan toplum sistemi, tüm vatandaşların düşünce sistemlerini, kültürel düşünme, etik ve estetik zevklerini bir mecrada bir araya getirerek, demir gibi sıkı bir kurula tabi kıldı. Özgürlük meselesi, ihtiyaçlık ile ölçülmeyen bir ideoloji aracı haline geldi. Bilime gösterilen azami dikkat ve mümkün olan en iyi koşulların yaratılmasına rağmen, bilim gerçeklikten uzaklaştı ve tek taraflılığa yöneldi. Herhangi bir toplumda, bilim her zaman meyvelerini verebilmesi için siyasetten daha yüksek olmalıydı, ancak Sovyet Hükümetinin idaresi altında bilim, siyasi ideolojinin hizmetçisine dönüştü. Siyasi ideolojinin ve totaliter sistemin doğasında bulunan değerlerine doğrudan bağlı olan bilimden, yalnızca kültürün durgunluğu görülebilirdi. Sonuç olarak, yetmiş yıldır hüküm süren Sovyet Hükümeti, komünist ideolojisiyle birlikte bir bataklığa battı ve bir dahageri kalkamadı.

İnsanlık tarihinde kalkınma ile kriz birlikte bulunabilir. Aslında, tarihteki herhangi bir toplumun veya milletin yerinin tanımı, doğrudan o insanların kültür seviyesine bağlıdır. Bazen kültür bazı toplumları dev bir medeniyetin efendisine dönüştürmesine rağmen, bu refahın sonucunda bir krize götürmüş veya bu toplumun tarih sahnesinden silinmesine neden olmuştur. Bu tarihsel sürecin felsefi önemine, birçok düşünür, filozof, kültür bilimcisi dikkat çekmiş ve özünün yorumlanması konusunda kendi farklı görüşlerini ileri sürmüştür. Toplumun kapsamlı gelişimini, medeniyete doğru eğilimini bazı filozoflar ile kültür bilimcileri kültür yoluyla tanımlarken, milletlerin varlığı nedeniyle kültürlerinin çeşitliliğini ve o etnik grubun geliştiğini görürse, etnokültürlerin tekrarıve benzerliği, kendi aralarındaki ilişkileri tespit ederek sistematik bilim yoluyla kültürün elde edilebileceğini kanıtlamaya çalışırlar. Elbette, herhangi bir kültür bilgi ve bilime doğrudan bağımlı olsa da, onun içeriğindeki diğerlerinde bulunmayan özellikleri ile bireysel içeriği, bilim tarafından önerilen yasalardan daha yüksek olan gizli kutsallıklar ihtiva edenfenomenlere sahiptir. Bunlardan biri, her etnosun özü, milli kodu, onun kurucu ve biçimlendirici unsurlarıdır. Bunların arasında gelenek-görenekler, örf-adetler, inançlar gibi tüm kültürel-manevi değerleri sayılabiliriz.

Eğer tarihi bilgilerine bakarsak, etnosların özünü belirleyen kültürel değerlerin oluşum tarihinin belirli bir milletin oluşum tarihinin çok ötesine geçtiğini, yüzyıllarca evrimsel gelişim süreci geçirmiş bir fenomen olduğunu görebiliriz. Örneğin, Kazak halkının göçebe kültürel değerleri sadece Kazak Hanlığı dönemiyle sınırlı değildir, yani kökleri, göçebe kültürü, yaşamın ana kaynağı yapan dünya tarihinde bilinen Saka, Hun ve Türk kabilelerinde yatmaktadır. Bu, göçebe kültürünün derin kökleri olduğu ve bir buz şehrinin sualtında kalan kısmı gibi olduğunu göz önümüze getirir. Göçebe kültürün böylesi tarihi evrimsel bir gelişimin, yerleşik kentsel bir kültürle

eşitlemeye ve onu Avrupa merkezli bir bakış açısıyla açıklamaya çalışan birçok bilim adamları, bilim yoluyla herhangi bir kültürün gizemlerini açıklamak için hala zayıf olduğunu kabul edemiyorlar gibi. Tabii ki bilimin, toplumda meydana gelen kültürel ve sosyal ilişkilerden kaynaklanan olguları açıklamada büyük adımlar attığını kabul etmeliyiz ve ayrıca abartılı sonucun birneticesi olarak, tarihsel gelişim sırasında, insanlığın manevi hayatı için gerekli kültürel hazineler, birçok fedakarlıklar yapıldığını da belirtmek gerekir. Demek, toplumda meydana gelen kültürel ve sosyal fenomenlerin gelişmesi ile zayıflaması, yararları ile zararlarını belirlemede, bilim sadece çaresizlik göstermekle kalmaz, aynı zamanda kendinden önceki değerleri, yanibilgileri tanımamave kabul etmeme konusundada aciz kaldığı görülmektedir. Bu süreçtenbilgive bilim arasındaki çelişkiyi görebiliriz. Kültür, yüzyıllarca bilim olmadan var olmuş ve bazı durumlarda bilimin bir kurbanına dönüşmüştür. Örneğin, göçebe kültürü, bilim ufkundayakın zamana kadar kabul görmedi ve tipik, ilkel bir kültür olarak adlandırılmıştır. İnsanlığımızengin manevi hazinelerinden biri olan bilginin, bilimin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Bunun için kültür, bilgive bilim kavramlarının ayrı ayrı içeriğine odaklanarak kendi aralarında analiz yapacak olursak, kültür kavramına olan talep ve kültür yoluyla tarihsel sürecin anlatılması 18. yüzyılda, Batı'daki büyük coğrafi keşiflerinbeşeri bilimlerle olan taleplerinin artmasıyla başlamıştır.

18 ve 19. yüzyıllar arasında, tarihin gelişimine ilişkin tutarlı görüşün destekçilerinin sayısı gittikçe arttı ve tüm insanlara Avrupa'nın yürüdüğü yolu tekrarlayıp, medeniyete doğru ilerlemeleri gerektiği söylendi vebu süreç Aydınlamadönemi olarak kabul edildi. 18. yüzyılda G. Vico, J.G. Herder, özellikle de V. Montesquieu, bu düşünce hakkında kendi görüşlerini bildirdi ve 19. yüzyılda, evrimsel yönü destekleyenler (K. Marx, L. Morgan, H. Spencer, E. Taylor) bu konuyu bilimsel çalışmalarında ayrıntılı olarak ele almaya başladılar [2, s. 659].

Tabii ki, bu bilim insanları,kültürün toplumdaki yaşamını ve içindeki sosyal ilişkilerin düzenlenmedeki rolünün yüksek olduğunu ve tüm insanlığın ortak bir kültür oluşturabileceği, bunu bilgive bilim yoluyla başarabileceğinihep birlikte desteklemiştir. Ancak, gelişmiş kültürün algılanması, asimilasyonu ve tüm insanlığın aynı yolda belirli bir kültürün yolunu sürekli takip etmesi ve Avrupa kültürünün bu yolun ön saflarında olduğu fikri, diğer bilim adamlarına, kültür bilimcileri ve filozoflarda şüphe uyandırmaya başladı.Bu bağlamda, kültürün evrensel olduğu ve her toplumun kendi kültürüne sahip olduğu konusunda bilim insanları iki yönlü bir görüşü benimsediler.

Bir grup bilim adamı, tarihibir sürecin öne doğru yükseldiğini gördü ve bu süreci belirli bir gelişimin sonucu olarak değerlendirerek, ona, ana etki eden güçükültürden, yani kültürü oluşturan çeşitli unsurlar arasına bilgi ve bilimi de katarak,bu fenomenlerin tümtek yönlü olarak meydana geldiğini kanıtlamaya çalıştılar. Buna ek olarak, dünyadaki tüm insanların medeniyet arayışında Avrupa kültür örneğini izlemeleri ve onların yürüdükleri yolu kültürün gerçek bir yansıması olduğunu ileri sürdüler. Ayrıca, bu görüşlere dayanarak, ünlü Batılı düşünürler ve filozoflar, tüm insanlığın medeniyete ulaşması için kendilerinin bu tür fikirleriniöne sürdü. Bu bağlamda, tüm insanlık için ortak gelişimin tek yönlü sisteminin kullanıcıları olarak en öne çıkanlar arasında, Hegel, Marx, Jaspers'leri sayabiliriz. Elbette, onların bu görüşlerine kendi yazılarıyla ünlü Alman filozofu Spengler, «Avrupa'nın Düşüşü» adlı eseriyle ve İngiliz filozofu ve kültür bilimcisi Toynbee, «Tarihin Yorumu» adlı çalışmalarıyla karşı görüşlerini dile getirmişti [3, 4].

Bununla birlikte, Alman klasik filozoflarının en büyük temsilcilerinden biri olan Hegel, insan bilincinin tarihsel gelişiminde çeşitli aşamalardan geçtiğini ve mutlak seviyeye kadar yükseldiğini ve gerçek özgürlüğe kavuşan bir toplum olarak, Batı kültürünü örnek alarak, Avrupa'nın medeniyetin merkezi olacağını felsefi görüşleriyle ile kanıtladı. Bu aradaki gerçek bir kültürün oluşumu doğrudan bilim yoluyla gerçekleşen bir olgu idi. Bununla birlikte, Hegel kendi felsefesinde, tüm bilime yönelen beşeriyetin mantıki kanıtlanmasının, soyut düşünce kültüründen değil, doğrudan gerçek düşünce kültüründen kaynaklandığını belirtir ve Avrupa merkezli gelişimin diyalektikyasalarına bağlı olduğunu ileri sürdü [5]. Elbette, Hegel'in gelişimi belirleyen diyalektik yasalarını, felsefe tarihindeki insanlık düşünce kültürünün yeni bir sıçraması ve meyvesi olduğunu

kabul etmeliyiz. Ayrıca, diyalektiğin bu yasasının, kalkınmanın görünümünü genel olarak tasvir etmesine rağmen, bir bütün olarak insanlığın farklı niteliklerinin kültürel gelişiminin inceliklerini tanımlamaktan acizdi. Çünkü diyalektik yasaları doğadaki değişiklikleri ortaya çıkarsa da, insan zihninin meyvesini, yani zihnin ikinci alametini, yaratıcı durumunu ve kültürün dayanağı olan manevi dünyasını belirlemekte aciz kaldı.

Tarihi süreçten belirli bir evrimsel gelişmeyi gören ve bilimsel bir bakış açısıyla kanıtlamaya çalışan filozoflardan biri Karl Marx idi. Karl Marx, toplumun gelişimindeki belirli bir kanunu veta yönüyle görüp, onları «ilkel, köle, feodal, kapitalist ve komünist» toplumlar olarak beş formasyona ayırdı. Bu formasyonların bir birlerinden farkının, üretim araçlarında ve üretici güçlerde olduğunu söylemişti. Bununla birlikte, Karl Marx, toplumun bu tarihsel süreçlerini altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiler olarak sınıflandırarak, bu iki kavram aracılığıyla toplumun özünü tanımlamaya çalışmıştı. Herhangi bir toplum, tarihsel gelişimi sırasında, üretim araçlarına sahip olmakla ve onları geliştirmekle başlar, böylece üretim güçlerini oluşturur ve onların sayesinde maddi ihtiyaçlarını karşılar, yani ekonomik refah elde ederler. «Yaşam boyunca maddi ihtiyaçlar üretme yeteneği, genel olarak yaşamın sosyal, siyasi ve manevi süreçlerini belirler. Bu nedenle, yaşamı insan bilinci değil, aksine, onların bilinçli yaşamı belirler» [6, 6–7, 13 s.]. Bu bağlamda, onların yasal normları ile siyasi ilkeleri belirlenir ve ideoloji, kültür, ahlak gibi değerleri oluşur. Tabii ki, Karl Marx'ın bu fikrini destekleyenler ve eleştirenler de olmuştur. Buradaki temel konu, altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkide değil, aksine, karşılıklı çelişkilerdedir. Toplumun gelişiminin öngörülebilir hale gelmemesi ve bazı kültürleri şekillendiren değerlerin, Karl Marx'ın bakış açısıyla tanımlandığı gibi, üretime dayalı ekonominin içeriğinden çok daha zengin olduğunu görebiliriz. Örneğin, göçebe kültürünün ana üretimi hayvancılıktır, yani sermayenin ana modeli şehirde yoğunlaşır, büyük endüstrilerin açılmasında değil, aksine, hayvancılık için uygun olan otlak alanlarının geliştirilmesine, yani arazilerin geliştirilmesine dayanır. Bu alanın gelişimi ile bağlantılı olarak, milletin özünü teşkil eden kültürel değerler oluşmuştur. Elbaşı'nın «Büyük Bozkırın Yedi Özelliği» adlı makalesinde Kazak milletinin yaşam şekli ile bağlantılı olarak ortaya çıkan atları ve yabani hayvan-kuşların evcilleştirilme sanatı, göçebe Kazak kültürünü diğer halklardan tamamen farklı kılan eşsiz bir kültürün ortaya çıkmasına yol açmıştır [7]. Tabii ki, Karl Marx'ın fikri Avrupa kültürüne büyük değişiklikler getirdi ve bazı düşünceleri sadece kendi döneminde değil, aynı zamanda filozoflar arasında da aktif olarak tartışılmaktadır. İnsanın maddi ihtiyaçlarına olan talebi «karını tokluk, işi yokluk beşeriyeti azdırır» diyerek Kazak halkının ulu şairi Abay Kunanbayev'in söylediği gibi, insan doğasının yeni yönlerini tanımlayıp, Karl Marx'ın görüşlerini eleştiren yeni fikirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Bunlardan biri Fransız kültür bilimcisi Jean Baudrillard, yani «Tüketici Toplum» adlı eseriyle Karl Marx'ın fikirlerini eleştirmişti [8].

Karl Marx'ın fikrini benimseyen Sovyet ideolojisinin iktidar makinesi, Kazak halkını param parça etti ve Spengler'in sözüyle söyleyecek olursak, sahtecilik, yani yüz yıllardır göçebe hayvancılık temelinde oluşan tüm bir ülkenin kültürünün köklerini başka bir tarafa çevirdi. Bu dönem, Kazak halkının etnokültürel krize girmesinin bir aşamasıydı. Bu, kendi başına alınması gereken büyük bir konudur.

Tarihsel süreçten medeniyete doğru gelişmeyi fark eden ve bu gelişmeyi bilim sayesinde tek yönüyle çevirmenin mümkün olabileceğini savunan ve aynı zamanda buna kendi görüşünü de ekleyen Alman varoluşçularından biri Karl Jaspers idi. Karl Jaspers'ın bakış açısından, tüm insanlığın düşünce kültürünü tüm insanlık için ortak düşüncelerden ve fikirlerden görebiliriz. Bunun gibi bilime dayanan ortak düşünceler, eski kültürlerin ocakları sayılan Yunan, Hint ve Çin kültürlerinde bulunur. Bu dönemi «vaktin göbeğine», yani tüm insani bilginin kaynağına eşitliyor ve bu dönemde insanlığın bilime doğru kayma gösterdiğini savunuyor. Ayrıca, Karl Jaspers tüm insanoğlunun «felsefeye inanç» yoluyla medeniyete ulaşabileceğini kendi eserleriyle kanıtıyor [9]. Bilmeden önce yaşamış mitolojik ve dini görüşler, şimdi bilime yer vermiş ve onlara olan inancın yerini felsefeye doldurmaya çalışmıştır.

Bununla birlikte mitoloji ile din, bilim için kaba görünse de, herhangi bir kültür ve onun kurucu değerlerinin başlangıcı orada yatmaktaydı. Mit, sadece basit efsanelerin bir koleksiyonu değil, herhangi bir milletin gözlerinin önünde gizemli dünyayı fethetmek için bir düşünce ve kültür derecesinin ulaştığı yere kadarki meyvesiydi; Doğanın göz önündeki tılsımlı güçlerinikendi imgesine dönüştürüp, yatay olarak boyun eğdirilmesiydi. Dineinanma bakış açısından, insan düşünce kültüründekillahi doğanın sonsuzluğunu, insan mantığına aykırı, insan sağduyusuyla ortaya çıkan mantığa aykırıgelen ve büyük niteliklere sahip mutlak bir ideal varlığın yaratıldığını görürüz. Tanrı'nın sonsuzluğundan ve büyüklüğünden insan zihninin, bilgelik tutkusunun sonsuzluk arzusunu görebiliriz. Bu noktada, insan aklının bilgeliğe olan sonsuz tutkusunun karşısında dünya idrak edilir mi veya idrak edilmez mi sorusunu sormak bile saçma olur. Mit aracılığıyla, insanlık tabiatüstü «kendi öğelerini», yani dünyayı hiçbir hıyanetsiz, hayal gücü temeline bağlı kılmış ve din yoluyla insan zihnini ve sanatının sonsuzluğunu kanıtlamıştı [10]. Bu bağlamda felsefe, toplumdaki yerini bilim yoluyla tanımlamaya başlar, insan zihnini eleştirir, alanını daraltır, zihnin doğasına çözümü bulunmayanve çözülemeyen zor soruları yükler ve dayatırdı. Felsefe, insanın bilgeliğe olan tutkusunu kültürden, sanat ve yaratıcılıkta arayarak, bunları tek bir kanala ve bir amaca odaklanmak yerine, somut bilimsel görüşlere ve argümanlara öncelik vererek, mantıksal çözümlere başvurmuştur. Bu açıdan bakıldığında bilim, yani genel insani değerler sistemine dayanarak, toplumda sosyal ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bilim, toplumdaki kültürel-sosyal ilişkileri, fenomenleri öğrenmekle kalmadı, aynı zamanda o ilişkiler ve fenomenlere kendi tarafından belirli bir kriterleri ve modelleri de sundu. O toplumun gelişimi ve oradaki kültürün inkişafında, bilimin, mantıksal çerçevesinin ötesine geçmemesi gerekir. Eğer kültürün düzeyi, alanı bu kriterlerle modelleri karşılamıyorsa, bilim böyle bir kültürü tamamen reddeder ve bu tür kültürleri yadırgayarak bakar. Bunlardan biri göçebe Türk kültürüdür.

Her ne kadar birçok kültür bilim uzmanı, bilimin tek taraflı bu yöntem ve ölçütler aracılığıyla, yerleşik kent kültürünün yaşayabilirliğini göremezse de ve Avrupa kültürünün geleceğinin kasvetli olduğunu kabul etseler de, göçebe kültür biçimini kaba olarak kabul etmişlerdi. Bunun temel nedeni, bilgi ve bilim arasında ayırım yapmadan, onların işlevlerini analiz ederek, karşılıklı etkileşim ve paralel gelişmesine izin vermeyerek, bireysel bilime öncelik tanınmasından kaynaklanmaktadır.

Bilim, kültür ve kültürün rolü hakkında kesin olgular sağlamasına rağmen, kültürün dahili içeriğine tam odaklanmadı. Bunun temel nedeni ise, bilim, soyut düşünme biçiminden somut düşünme biçimine öncelik tanıyarak, bilimden yalnızca somut sonuçları beklemesiydi. Kültür, bilim tarafından her yönüyle tanımlansa bile, dahili içeriği doğrudan bilgiye, yani soyut düşünme biçimine bağlıdır. Büyük düşünür Abay Kunanbayev, kendi düşüncelerinde «bilimden tamamen mahrum kaldığımı» söyleyerek pişmanlığını dile getirmişti [11]. Bu arada, Abay Kunanbayev'in böylece pişmanlık duyması, Batı'nın bilime doğru yönelişini içten kabul ederek, bilgi ile bilimin arasındaki boşluğu açıklığa kavuşturmuştu. Abay Kunanbayev, bahsettiği gibi, bilimden mahrum kalmasına rağmen bilgi açısından çok zengin bir adam idi. Abay Kunanbayev, hayal ederek, ulaşamadığı bilim olmadan bile insanlık kültüründe eşsiz manevi değerleri bırakabilirdi.

Bilimin ilk temeli, Jaspres'in dediği gibi Hindistan, Çin ve Antik Yunanistan'da inşa edilmesine rağmen, «Kartezyen» döneminde olduğu gibi toplum üzerinde önemli bir etkisi olmadığını görüyoruz. Descartes'ın «düşünüyorum, o halde varım» söylemleri felsefe tarihinde, insan düşünce kültüründe köklü bir devrime yol açmıştı [12, s. 99]. Gerçek bilim insanların bilime olan inancını sadece arttırmakla kalmadı, aynı zamanda toplumun tüm alanlarının kontrolünü ele geçirmeye başladı. Bilimdebir kırılma antik Yunan kültüründe de gerçekleşti. Fakat o zaman, insan özgürlüğü temel değer olarak sayılmamıştı. Bununla birlikte, Pratoğoras'ın dediği gibi, «insan, her şeyin ölçüsü» olarak görülüyordu, yani insan bilime göre çok daha üstündü. Tabii ki, o zamanki toplumsiyasi durumu, demokratik değerler hakkındaki düşünceleri ve eylemleri fiilen tamamen farklıydı. Bilimin temelleri atılmış olmasına rağmen, bütün bir beşeriyetolarak katkıda bulunmak içintoplumun entelektüel potansiyeli hiç yeterli olmadı. Bu açıdan bakıldığında, Pratoğoras'ın bu

özlü sözünün anlamını, o zamanki insanzihinleri tarafından derin anlaşılammıştı. «Kartezyen» dönemindeki, insanlığın, çevremizdeki dünyanın, içinde yer alan kültürel ve toplumsal değerlerin ana kriteri bilimdi. Bilimle uğraşmanın en temel ihtiyacı özgürlüktür.

Batı kültüründe, beşeriyetin özgürlüğe ulaşmak için Descartes'ın büyük katkı sağladığı vurgulanmıştı [13]. Batı için bilim, gelecekte yaşamın tüm sefaletlerden kurtarmanın tek yolu haline gelmiş, yani doğrudan ihtiyaç için bir araç haline dönüşmüştü. Böylece, bilim, kitlelerin daha iyi bir yaşam sürmelerinin sadece amacı değil, gerçek ihtiyaçlar için bir araca dönüşmesi ve ondan önceki manevi değerleri yeniden düşünerek, yine gözetlemeye yol açmıştı. Toplumdaki tüm sorumluluğu üstlenen, bilimle donanmış, kendini yeryüzündeki Tanrı'ya eşitleyen «büyük insanlar» ortaya çıkmıştı. Büyük insan, kendi doğasına uygun olarak yeni değerlerin doğuşuna itici güç olmuştu. Buna göre, Nietzsche'nin «değerlere yeniden bakmak gerek» dediği sloganlı söylem bunun sonucu olsa gerek [14].

Gerçekten de, Avrupa ülkelerinin sakin yaşamında Doğu, özellikle göçebe halıkların huzurlu yaşamıyla karşılaştırıldığında, bilimi benimsemek için daha elverişli koşullar üstün olmuştu. Buna birkaç örnek verilebiliriz. Birinci olarak, yerleşik halkların bilimle hemhal olmaları ekonomik olarak daha kârlıdır, çünkü insan kaynaklarına duyulan ihtiyaç, bunları etkin vesistematik bir şekilde yönetebilme imkanı sağlamaktadır. İkincisi, bilimin din egemenliğinden karşılığı olarak bağımsız olmaya başlaması ve son olarak, bilime elverişli bir dil ilişkisinin kurulmasıdır.

Elbette, «dil varlığın evi» diyerek, kendi döneminde Heidegger boşuna demese gerek [15, s. 203]. Bu açıdan dil konusunu ele alacak olursak, dilin zenginliği sadece kavramların anlamını ortaya koyan kelime sayısı ile ölçülmez, aynı zamanda bu toplumdaki teknolojinin gelişimindeki, buna uygun olarak zamanın elverişli ve verimli kullanımı ve cümlelerin alışılmış bir yapıya sahip olmasında yatmaktadır. Bir kelimenin cümle olarak yapısı ne kadar makul ve mantıklıysa, bilim için de o kadar uygun olur. İngilizcenin bir dünya dili haline gelmesi ve bilimin bu dille yapıyor olması bunun kanıtı olsa gerek. Elbette, bu kendi başına araştırmayı gerektiren bir konudur. Bununla birlikte, Avrupa ülkelerinin dillerinin bilime uygun olduğu da kabul edilmelidir. Bu, diğer dillerin itibarını düşürmek anlamına gelmez, yani bu arada dil vasıtasıyla bilgi ve bilim arasındaki farkın görülebilmesi mümkündür.

Bununla birlikte, bilimin gelişmesine eski kıtanın komşu ülkeleri tarafından önemli ölçüde etki oluşmuştur. Bunlar arasında ana itici ülke Almanya ve onların Protestan dinidir. Bu nitelikler Alman halkını dürüstçe çalışmaya ve diğerlerine örnek niteliğinde kaliteli, rekabet gücü yüksek bir ekonomi yaratmaya yöneltmişti. Yukarıda örnek olarak sunduğumuz tüm bu önlemler ve doğal kaynakların yetersizliği Avrupa ülkelerini bilimde lider kılmıştır. Bilgiyle bilimi birbirine bağlayan beşeri bilimler zamanla toplumdaki içeriklerini kaybetmeye başladı. Ayrıca Fransız sosyolog Auguste Comte'nin tüm insanlara olumlu düşünmesi, yani gerçek bilimin arkasında etkili bir şekilde düşünmesi için pozitivizmin ortaya çıkışı, Avrupa'nın bilime olan tutumunu tamamen değiştirdi [16].

Daha evvel belirtildiği üzere, bilim kültüre içten değil, dıştan bakmaya ve kültürün yasalarından değil, aksine kültüre kendi yasalarını sunmaya başlamıştı. Yüzyıllar boyunca toplanan bilgi, yani kültürün temel değerleri, bilimi temel olarak etkilemek yerine, gereksiz bir dünya olarak toplum bilincinden kaybolmaya başlamıştı. Bilgi kendi manevi zenginliğini sadece kültürle değil, bununla birlikte sanatla da göstermişti. Ancak sanatı anlamak için yüksek tercih ve alçakgönüllülüğe ihtiyacınız vardır. Eğer sömürgeci güçlerde kibir ve buna denk gelen tercih varsa, sömürülen halkların kültürüneve sanatına da ihtiyaç olmadığı açıktır. Aslında, sanatın ana işlevi, gelişmiş kültürü zorla diğerlerine kabul ettirmek değil, aksine, genç kültürün diğer yönlerinin de görülmesine imkan sağlamasıdır.

Bilim, insan toplumuna, tüm iyiliğin habercisi olarak gelir ve bazı kültürel değerlere de yabancı olarak bakar, sonra onları feda eden veezen bir ruh imgesini oluşturur. Bu bağlamda, bilgi ve bilim arasındaki temel farkları ile bunların kültür üzerindeki etkilerine bakacak olursak ve bunu

yapmak için, önce kültür kavramının kapsamlı bir analizini yaparsak, bilim ve bilginin rolünü açıkça görmemiz mümkündür.

Kültür kavramı tüm beşeri bilimlerin ilgilendiği temel konularından biri olmaktadır. Kültürün içeriğini kapsamlı olarak kültüroloji, etnoloji, etnografi, kültür felsefesi, antropoloji felsefesi ve sosyoloji bilimleri doğrudan araştırmaktadır. Günümüzde bu bilimler tarafından verilen «kültür» tanımı beş yüze yakındır dense debazı araştırmacılar bunun sekiz yüz veya binden fazla olduğunu öne sürmektedir [17, s. 38], [18, s. 16]. Buradan kültür kavramının ne kadar önemli ve felsefi açıdan zengin olduğunu görebiliriz.

Dar anlamda kültür (Latince: «Cultura» kelimesi, «işlemek, yetiştirmek» kelimesinden gelir) doğa nesnesindeki insan faaliyeti ile yapılan değişiklikler [19]. Kültür düşüncesini felsefi olarak geniş bir anlamda Cicero'nun fikri açısından bakarsak, «toprağı verimli olarak işletemeyince verimli ürün alınamayacağı gibi, nefsi öğretmek lazımdır ve nefsi eğitmek, bu gerçek bir felsefedir. Nefsin yaralarını iyileştirerek onu ekime hazırlayıp, güveni sağlandığında, ürünün her tahılı bol miktarda hasat vermeye hazır olacaktır» [20, s. 252].

Gerçekten de kültür, insan nefsinin manevi gelişmesine yol açan ve beşeriyetin bilinçli zihniyle yapılan şuurlu eylemlerin bir sonucudur. Toplumda yaşayan herkesin kültürsüz yaşaması mümkün değil, tabii ki, bu durumda, her toplumun sosyo-kültürel alanına göre, sosyal normlara sahip olduğunu da dikkate almak gerekir. Kültür, toplumun gelişim sürecine uygun olarak, sosyal ilişkilerin basitliği ve karmaşıklığı ile kendi doğasını değiştirmekte. Örneğin, geleneksel bir toplumun kültürü doğrudan gelenek ve göreneğine dayanıyorsa, sonraki organik karmaşık bir iletişimdeki toplumda, milli seviyenin üzerine çıkarak, tüm insanlığın ortak değerler çatısı altında gelişmiştir. Toplumdaki kültürel-sosyal ilişkilerin mekaniklikten organik karmaşık bir iletişime geçişi, doğrudan bilimin ve bu bilime uygun olan uzmanlıklar ile mesleklerin varlığından kaynaklanıyordu. Bu sırada, etnokültüre ve onu oluşturan çeşitli değerlere karşı oluşan tavırdaki gerçekliği görebiliriz. Çünkü herhangi bir etnokültürün temelini oluşturan ve yüzyıllar boyunca o kültürün oluşumu üzerinde doğrudan etki gösteren girişimler yer almaktadır. Kazak düşünce kültüründe «ata/ana mesleği», yani atadan evlada miras olarak kalan ve gözbebeği gibi korunması gereken, ayrıca temel bir değer olarak oluşan meslek türüdür. Örneğin, Kazak milleti için bu hayvancılıktır. Buna göre, göçebe kültürlerin yüzde doksan dokuzu bu mesleğe meyledilerek doğmuştu. Dürüst olmak gerekirse, burada bilimin hiçbir belirtisi yoktur. Coğrafikonumilişkili olarak ortaya çıkan meslekler, bu mesleğe dayanarak oluşturulan kültürel değerlerdir. Dolayısıyla bilgi, doğa ile insan arasındaki gerçek bağlantıdan kaynaklanan beceriler ile eylemler toplamıdır. Eğer bilgiye epistemolojik bir bakış açısıyla bakarsak, bilginin içeriği bilime göre daha zengindir. Çünkü bilgi, doğa ile uyumdan doğar ve asıl amacı doğanın bir parçası olarak yaşamaktır, ama bilim ise doğayı kavramakta, özne ve nesne olarak ikiye bölünmesine yol açmaktadır.

Buna karşılık, bilimsel yaklaşım fen bilimlerinin toplumun manevi değerlerini düzenleyen, onların oluşumlarını ve gelişmelerini doğrudan etkileyerek, sadece beşeri bilimlerde değil, tüm alanlarda kendi hakimiyetini yürütmeye başlamıştı. Bu durum bilim insanlarının kültür konusunda görüşlerinin ikiye bölünmesine yol açmıştı. Birinci grup, her toplumun kültüründen kendine has özellikleri ile döngüsel gelişimin sonuçlarını görüyorken, ikinci grup, bilimin temelinde kültürü, belli bir sistemin yasalarına göre tanımlamaya çalışmaktadır.

Bilim, gelecekte, kültürle ilgili amacını kökten değiştirmekle kalmaz; bilimin, aynı zamanda bilgiyle de uyum sağlaması gerekmektedir. Etnokültür ve onun kurucu milli değerlerinin oluşum temeli olan bilgi, herhangi bir bilimin temel taşı olmalı ve bilim bu bilgiye dayanarak gelişmelidir. Bu prensibi takip eden birçok Asya ülkesi, örneğin; Japonya, Güney Kore, Malezya v.b. ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerden biri diyebiliriz. Elbette, ekonominin ana göstergesi, her bireyin sahip olduğu kendi kültürel sermayesi olacaktır. Kültürel sermayenin gelişimi ve onun fayda sağlaması, bu milli değerlerin tekrar canlanması değil, aynı zamanda buna dayanan bir siyasi, kültürel ve ekonomik sistemin oluşturulmasıdır. Ekonomik sermayenin ana kaynağı bilgiye dayalı bilim yoluyla meydana getirilen bir öz-bilinç ve bu öz-bilinç yoluyla bir sosyal bilinç

oluşturmakolmalıdır. Çünkü böyle bir toplumsal bilincin çatısı altında,o milletin doğaya, değerlere olan tutumunu, gerçek kültürün saflığını görülebiliriz.

Etnokültürel değerler bakımından zengin olan bir ülke bilgi açısından da zengindir. Etnokültür açısından zengin birçok ülkenin temel sorunu, modern zaman talebinin ana gayesi olan yeni teknolojilerin gelişiminin gerisinde kalmasıdır. Modern dünyadaki küresel piyasa ve rekabet, o ülkeleri etnokültürün zenginlikleriyle değil, bir hammadde kaynağı olarak tanır ve kendi lehine kullanmayı kararlaştırır. Eğer bilimin potansiyelini ekonomik rekabet, piyasave askeri güç ile ölçerek bakarsak, kültürün anlamını asla anlayamayız. Günümüzün ekonomik rekabetinde bilim, nasıl bir tesirgösteriyorsa, bunun sonucu olarak çevreye, yani ekolojiye olan olumsuz etkiside öyle göstermektedir. İnsanoğlu başlangıçta bilimin gücüne nasıl inandıysa, artık bilimin,kültürsüz birmedeniyete yol açabileceğine de şüpheye meydan vermeyecek şekilde inanması gerekir. Kültürsüz bir medeniyete ulaşmanın sonucu, amaçsız bir eylemle eşdeğerdir. Bunun için Fransız aydını, Rousseau'nun dediği gibi, «doğaya geri dönemeyiz», ancak, bilim öncesi kültürün kaynağı olan bilgiye geri dönebiliriz. Bilgi açısından zengin olmak demek, bilimin ulaşamayacağı ve kalp gözünün açılması sonucu müşahade edilecek ve insanlık için gerekli olan manevi değerleri elde etmek demektir. Bu nedenle, modern toplum insanları için temel gereksinim, bilgi ve bilimi beraber benimsemektir. Bilgiile bilimin birbirine paralel gelişimi, manevi bir krizi önlemenin tek yoludur. Bu bilimi denemek değil, aksine, bilim alanını genişletmek ve bilime farklı bir yön vermektir.

Sonuç

Kültür meselelerinin sosyal ilişkileri düzenlenmede özel bir anlama sahip olduğu açıktır. Bununla birlikte, kültürün temel işlevi, tüm insanlık için ortak küreselleşme sürecinde ne kadar tesir edebileceği sorunsalından kaynaklanmaktadır.Ekonomisi yüksek devletler, kültürün boyutunu, belirli bir milletin düşünce kültürüyle ve tüm insanlık için ortak değerlerinin derecesiyle değil, jeopolitik ilkelerve süperetnik menfaatlerin rantına göre düzenlemektedir. Mümkün olduğunca onların yararına hizmet etmektedir. Emperyal pozisyonu gerçek kültürün seviyesinden daha yükseğe koymak bazı ülkeleri ekonomik durgunluğa sürüklemektedir. Dünyada meydana gelen bu ilişkiler, kültürün içeriğini şekillendirerek, gerçek işlevinden mahrum etmişti. Toplumsal ilişkilerde her millet, milleti oluşturan her birey, ileri görüşleri, kültürel zevkleri ve bilimdeki başarıları sayesinde açık rekabete dayalı olarak, kaliteli kültürel değerler yaratarak ve bu mevcut kültürel değerleri başkalarına yaymak zorunda kalmıştır. Ancak bu süreç, teoride kabul görmesine rağmen, uygulamada farklılıklar göstermektedir.

Kültürün hızlı gelişmesini bazı toplumlarda meydana gelen açgözlülük ve siyasi sistemdeki demokratik değerlerin eksikliği gibi fenomenler olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte ekonomisi gelişmiş devletlerde her zaman kaliteli kültürel değerler meydana gelse bile, o değerlerin, diğer ülkeler için bir örnek olabileceğini söylemek mantıksızdır, çünkü herhangi bir toplum tüm insanlığa ortak olan kaliteli kültürel değerlere sahip olsa da, bunları gerçekleştirme yöntemleriçeşitli olacaktır. Bu yöntemi faydalı bir şekilde kullanabilmek için bizim milli değerlere güvenmek zorunluluğumuz vardır.Bir milletin oluşumu ve yüzyıllar boyunca yaşaması, toplumda istikrarlı değerlerle normların kalıplaşmasını sağlar. Bu makalede değerlerle normların temelinin, bilgi esasına dayanılarak bilim öncesi dönemde oluştuğu gösterilmiştir.

Göçebe kültürün, insanlığın ortak kültürel değerlerini yadırgamadan kabuledebileceğinden yana hiçbir şüphe yoktur; ancak bu kültürel değerlerin milletin ruhuna sinebilmesi için, onu yayacak ve uygulayacak yöntem ve o halkın yüzyıllar boyunca biriktirdiği bilgisiyle gerçekleşmelidir. Bu yaklaşım, düzenli olarak incelenmeyi gerektiren bir fenomendir. Her şeyden önce, milli değerlerin incelenmesindeöncelik, onların oluşumunda değil, bu değerlerin gerçekleştirilmesindekimetot ve yönteme odaklanma olmalıdır. Çünkü herhangi bir değerın zamanın akışına uygun olarak ehemmiyetini arttırması veya kaybetmesi doğaldır ve bu yöntem genellikle geçerliliğini kaybetmez.

KAYNAKLAR

1. Құдайбердіұлы Шәкерім. Үш анық. [Электронды ресурс]. URL: <https://kitap.kz>book/ush-anyq>
2. Орлова Э.А. Культура: основания, определения, понятия / Э.А. Орлова. Энциклопедический словарь. – М.: Академ. проект, Культура; Киров: Константа, 2012. – 998 с.
3. Шпенглер О. Закат Европы: очерки морфологии мировой истории. – Ростов н/Д: Феникс, 1998. – 490 с.
4. Тойнби А. Постижение истории / перевод с английского Е.Д. Жаркова. – М.: Рольф, 2001. – 640 с.
5. Георг Вильгельм Фридрих Гегель. Кто мыслит абстрактно? / перевод Э. Ильенкова. // Знание – сила. – 10 (1973). – С. 41–42.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: В 50 т. – Изд. 2. – М.: Издательство политической литературы, 1955–1981.
7. Ұлы даланың жеті қыры. [Электронды ресурс]. URL: <https://sputniknews.kz/society/20181121/8168714/nazarbayev-zhana-maqala-tolyq-matin.html>.
8. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 140 с.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории / перевод с немецкого – М.: Издательство политической литературы, 1991. – 527 с.
10. Кант Иммануил. Сочинения в шести томах. – Том 5. – М.: Мысль, 1966. – 564 с.
11. Құнанбаев Абай. Өлеңдер жинағы. [Электронды ресурс]. URL: <https://www.zharar.com/tags/>
12. Декарт Р. Сочинения / ред.-сост. Т.Г. Тетенькина; перевод с французского С.Я. Шейнман-Топштейн и др. – Калининград: Янтарный сказ, 2005. – 352 с.
13. Сартр Ж.-П. Картезианская свобода / Ж.-П. Сартр. – [Электронды ресурс]. URL: <https://monocler.ru/kartesianskaja-svoboda/>
14. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / перевод Д. Борзаковского, под ред. Арс. Введенского и Васильева. – Т. I. – М.: Издание М.В. Клюкина, 1900. (Собрание сочинений).
15. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / Составление, перевод, вступительная статья, комментарии и указатели В.В. Библихина. – М.: Издательство «Республика», 1993. – 447 с.
16. Конт О. Дух позитивной философии. (Слово о положительном мышлении) / перевод с французского И.А. Шапиро. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 256 с.
17. Воєводін О.П. Культурологія: навч. посібник / О.П. Воєводін, Л.П. Воєводіна, А.І. Атоян та ін.; за заг. ред. О.П. Воєводіна. – Луганськ: в ид-во СНУ імені Володимира Даля, 2012. – 236 с.
18. Гузикова М.О. Основы теории межкультурной коммуникации: учеб. пособие / М.О. Гузикова, П.Ю. Фофанова. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 124 с.
19. Мәдениет туралы түсінік [Электронды ресурс]. URL: <http://yandex.kz/kk.wikipedia.org>
20. Cicero. Izbrannye sochineniya [Selected works] / Cicero. – Moscow: Hudozhestvennaya literatura, 1975. – 456 p.

REFERENCES

1. Qudaiberdiuly Shákerim. Úsh anyq. [Elektrondy resýrs]. URL: <https://kitap.kz>book/ush-anyq>
2. Orlova E.A. Kúlytura: osnovaniya, opredeleniya, poniatiya / E.A. Orlova. Entsiklopedicheskiy slovar. – M.: Akadem. proekt, Kúlytura; Kirov: Konstanta, 2012. – 998 s. [in Russian]

3. Shpengler O. Zakat Evropy: ocherki morfologii mirovoi istorii. – Rostov n/D: Feniks, 1998. – 490 s. [in Russian]
4. Tombi A. Postijenie istorii / perevod s angliiskogo E.D. Jarkova. – M.: Rolf, 2001. – 640 s. [in Russian]
5. Georg Vilgelm Fridrih Gegel. Kto myslit abstraktno? / perevod E. Ilenkova. // Zname – sila. – 10 (1973). – S. 41–42. [in Russian]
6. Marks K., Engels F. Sochineniia: V 50 t. – Izd. 2. – M.: Izdatelstvo politicheskoi literatýry, 1955–1981. [in Russian]
7. Uly dalanyń jeti qyry. [Elektrondy resýrs]. URL: <https://sputniknews.kz/society/20181121/8168714/nazarbayev-zhana-maqala-tolyq-matin.html>.
8. Bodriar J. Obestvo potrebleniia. Ego mify i strýktýry. – M.: Respýblika; Kýltýrnaia revoliýtsiia, 2006. – 140 s. [in Russian]
9. Iaspers K. Smysl i naznachenie istorii / perevod s nemetskogo – M.: Izdatelstvo politicheskoi literatýry, 1991. – 527 s. [in Russian]
10. Kant Immanýil. Sochineniia v shesti tomah. – Tom 5. – M.: Mysl, 1966. – 564 s. [in Russian]
11. Qunanbaev Abai. Óleńder jinaǵy. [Elektrondy resýrs]. URL: <https://www.zharar.com/tags/>
12. Dekart R. Sochineniia / red.-sost. T.G. Tetenkina; perevod s frantsýzskogo S.Ia. Sheinman-Topshtein i dr. – Kaliningrad: Iantarnyi skaz, 2005. – 352 s. [in Russian]
13. Sartr J.-P. Karteziianskaia svoboda / J.-P. Sartr. – [Elektrondy resýrs]. URL: <https://monocler.ru/kartesianskaja-svoboda/>
14. Nitsshe F. Tak govoril Zaratýstra / perevod D. Borzakovskogo, pod red. Ars. Vvedenskogo i Vasileva. – T. I. – M.: Izdanie M.V. Klyúkina, 1900. (Sobranie sochinenii). [in Russian]
15. Haidegger M. Vremia i bytie: Statii i vystýpleniia / Sostavlenie, perevod, vstýpitelnaia statia, kommentarii i ýkazateli V.V. Bibihina. – M.: Izdatelstvo «Respýblika», 1993. – 447 s. [in Russian]
16. Kont O. Dýh pozitivnoi filosofii. (Slovo o polojitelnom myshlenii) / perevod s frantsýzskogo I.A. Shapiro. – Rostov n/D: Feniks, 2003. – 256 s. [in Russian]
17. Voevodin O.P. Kýltýrologiia: navch. posibnik / O.P. Voevodin, L.P. Voevodina, A.I. Atoian ta in.; za zag. red. O.P. Voevodina. – Lýgansk: v id-vo SNÝ imeni Volodimira Dalia, 2012. – 236 s. [in Ukraine]
18. Gýzikova M.O. Osnovy teorii mejkýltýrnoi kommýnikatsii: ýcheb. posobie / M.O. Gýzikova, P.Iý. Fofanova. – Ekaterinbýrg: Izd-vo Ýral. ýn-ta, 2015. – 124 s. [in Russian]
19. Mádeniet týraly túsinik [Elektrondy resýrs]. URL: <http://yandex.kz/kk.wikipedia.org>
20. Cicero. Izbrannye sochineniia [Selected works] / Cicero. – Moscow: Hudozhestvennaya literatura, 1975. – 456 p.